

Boquvchisini yo'qotgan shaxslar hayoti diviasiyaning asosiy omili sifatida

Sevara Faxriddinovna Mo'minova
Buxoro davlat universiteti

Annotasiya: Maqolada jamiyatda ro'y berib turadigan muammolar va ularning bugungi kundagi ahamiyati, ijtimoiy tenglik va kam ta'minlangan oilalar haqida ma'lumotlar berilgan, shuningdek, diviasiya va uning sabablari yoritilgan. Ijtimoiy yordamga muhtoj shaxslarga qanday yordam berish mumkinligi psixologik o'rganilgan.

Kalit so'zlar: boquvchisini yo'qotgan bolalar, jamiyat, diviasiya, kam ta'minlangan oila, ijtimoiy munosabat, iyyimoiy hayot.

The lives of those who have lost their breadwinners are a major factor in the division

Sevara Fakhridinova Mominova
Bukhara State University

Abstract: The article provides information about the problems facing society and their importance today, social equality and low-income families, as well as the division and its causes. Psychological studies have been conducted on how to help people in need of social assistance.

Keywords: children who have lost a breadwinner, society, division, low-income family, social relations, social life.

Boquvchisini yo'qotgan va ko'p bolali oilalar bilan ijtimoiy ish murakkab, ko'p qirrali tushunchadir. Ijtimoiy ish - bu hayotni qo'llab-quvvatlash jarayonida jamiyatning barcha sohalarida odamlarning subyektiv rolini amalga oshirishni va shaxs, oilalar, ijtimoiy va boshqa guruhlar va qatlamlarning jamiyatda faol yashashini optimallashtirishga qaratilgan faoliyat. Ushbu faoliyat professional va barcha odamlarga yordam berishga, qo'llab-quvvatlashga, himoya qilishga qaratilgan, ayniqsa zaif qatlamlar va guruhlar (ko'p oilalar, kam ta'minlangan oilalar va boshqalar). Ko'rinib turibdiki, bunday faoliyat insoniyat jamiyatining paydo bo'lishining dastlabki kunlaridan boshlab, uning rivojlanishining turli bosqichlarida turli xil shakllarni qabul qilgan. Tarixiy jihatdan ijtimoiy ish turli diniy, ijtimoiy va keyinchalik tadbirkorlik tashkilotlari tomonidan amalga oshiriladigan xayriya

tadbirlaridan kelib chiqqan. Xayriya tashkiloti dastlab kambag'allar, kasallar, uysizlar, etim bolalar va aholining boshqa ijtimoiy nochor toifalariga yordam berishga qaratilgan edi. Ta'kidlash kerakki, bugungi kunda faoliyat turi sifatida kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalar bilan olib boriladigan ijtimoiy ish ushbu ijtimoiy guruhlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash choralari amalga oshirishga qaratilgan. Ushbu ma'noda ijtimoiy ish har bir kishiga, butun aholiga tegishli. Boquvchisini yo'qotgan, kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarning farovonligini oshirish har qanday jamiyat taraqqiyotga intilayotgan maqsadlaridan biridir. O'z fuqarolariga g'amxo'rlik qiladigan davlat odamlar hayoti, xavfsiz, sog'lom va farovon hayoti uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishi, jamiyatda iqtisodiy o'sish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashi kerak. Maxsus ijtimoiy institut sifatida qishloq joylarda boquvchisini yo'qotgan, kam ta'minlangan va ko'p bolali oilalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi rivojlanib bormoqda. Bu borada bir qator ijtimoiy normalarni amalga oshiruvchi ijtimoiy institutlar faoliyat ko'rsatmoqda. Ijtimoiy institut, ijtimoiy institut sifatida, muayyan ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilishga qaratilgan huquqiy normalar to'plamidir. Ijtimoiy faoliyatni olib borishda ijtimoiy institutlar o'zaro hamkorlikda ijtimoiy himoya faoliyatidan foydalanadi. Ijtimoiy himoya instituti tabiati va uning mazmuni to'g'risida umumiy tasavvurning yo'qligi tabiiy ravishda ushbu institutning ma'nosini ochib berishga xizmat qiladigan turli toifalar, atamalar va tushunchalarni chalkashtirishga va erkin izohlashga olib keladi. Bozor iqtisodiyoti rivojlanish yo'liga qadam qo'ygan mamlakatda markazlashtirilgan rejalashtirilgan iqtisodiy tizimda ijtimoiy himoyani tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettiruvchi "ijtimoiy ta'minot" atamasidan ijtimoiy himoya sohasidagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning yoki uning ma'muriy tuzilmalarining umumiyligini aniqlash uchun foydalanib bo'lmaydi. Bundan tashqari ularning psixologik mexanizmlari ishlab chiqarilgan bo'lib, ularni amalga oshirish yo'llari bir qator xususiyatiga ko'ra farqlanadi. Bozor iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda davlat tomonidan to'g'ridan-to'g'ri qo'llab-quvvatlash juda cheklangan. Bozor iqtisodiyotiga ega mamlakatlarda ijtimoiy yordam kabi ijtimoiy himoyaning tashkiliy-huquqiy shakli ham faol qo'llaniladi. U maqsadli va jismoniy shaxslarga, agar boshqa yashash manbalari bo'lmasa, ularning ehtiyojlarini tekshirgandan so'ng beriladi. Ijtimoiy himoyaning boshqa tashkiliy-huquqiy shakllari mablag'lar bilan ta'minlanishi mumkin.

Odam yashash uchun, hech bo'lmaganda, fiziologik, ijtimoiy va ma'naviy ehtiyojlarni qondirishi kerak. Va buning uchun tirikchilik qilish kerak. Ijtimoiy davlat har qanday qo'shimcha shartlardan qat'i nazar, jamiyatning har bir a'zosi uchun ijtimoiy yordam olish huquqini tan olib, ularning ta'minlanishini kafolatlaydi. Shundan kelib chiqib, quyidagi ta'rifni taklif qilish mumkin. Ijtimoiy yordam olish huquqi har qanday kasbiy faoliyat bilan shug'ullanishidan va to'lovlar va xizmatlarni moliyalashtirishda qatnashishidan qat'i nazar, shaxs tomonidan belgilangan yashash

minimumi miqdorida yashash imkoniyatiga ega bo'lish uchun xalqaro miqyosda tan olingan va davlat tomonidan kafolatlangan. "Davlat ijtimoiy yordam to'g'risida" 1999 yil 17 iyulda qabul qilingan Federal qonun davlat tomonidan ijtimoiy yordam tizimini shakllantirishni yakunlash uchun huquqiy asos yaratdi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, u aholini qashshoqlikning ijtimoiy xavfidan himoya qilish uchun yaratilgan va ijtimoiy ta'minotning mustaqil huquqiy shaklining barcha belgilariga ega. Birinchidan, bu maxsus sub'ektlarga - kam ta'minlangan oilalarga va yolg'iz yashaydigan kam ta'minlangan fuqarolarga tegishli. Ikkinchidan, turli darajadagi byudjetlar moliyalashtirish manbai bo'lib xizmat qiladi. Uchinchidan, to'lovlar va xizmatlarning maxsus turlari taqdim etiladi. To'rtinchidan, ijtimoiy yordam yashash joyidagi ijtimoiy ta'minot organining qarori bilan yoki kam ta'minlanganlarni ro'yxatga olish bilan belgilanadi, odatda ehtiyoj tekshiruvidan keyin belgilanadi. Ijtimoiy yordamning davlat tizimi - bu turli darajadagi byudjetlar hisobidan ijtimoiy nafaqalar yoki xizmatlarni taqdim etish orqali aholini kambag'allikning ijtimoiy xavfidan moddiy himoya qilish usullarining majmui. Buning bir qator omillari bo'lib, uning bir qator sabablar ko'rsatiladi.

- uch yoshgacha bo'lgan bolaga (bolalarga) va (yoki) u bilan birga yashaydigan sakkiz yoshgacha bo'lgan uch yoki undan ortiq bolaga qarash;

- ishdagi tanaffus yoki uni bekor qilish va davlat ish bilan ta'minlash xizmatida ro'yxatdan o'tish o'rtasidagi tanaffus bir oydan oshmagan bo'lsa;

- doimiy tibbiy yordamga muhtoj bo'lgan yoki 80 yoshga to'lgan keksa odamga, I guruh nogironiga, nogiron bolaga, shuningdek tibbiy muassasada vaqtincha tibbiy yordamga muhtoj bo'lgan oila a'zosiga g'amxo'rlik qilish;

- kasallikning butun davomiyligi davomida ambulator yoki statsionar davolanishda bo'lish;

Bu barcha ijtimoiy muammolar, biron-bir tarzda, oilaning hayotiga ta'sir qiladi va shuning uchun bolalarning manfaatlariga ta'sir qiladi. Shu bilan birga, mamlakatning kelajagi bolalarning qanday yashashi, rivojlanishi va o'rganishiga bog'liqdir. Quyidagi bolalarning bugungi holatini mos ravishda tavsiflovchi va yosh avlod va umuman jamiyat rivojlanishidagi tashvishli tendentsiyalarni kuzatishga imkon beradigan bir qator ko'rsatkichlarni quyida ko'rib chiqamiz. Ko'rsatkichlar sifatida biz oila, sog'liq, ta'lim, dam olishni olamiz. Statistika ko'ra, 18 yoshgacha bo'lgan bolalar va o'smirlar soni har yili kamayib bormoqda: 1996 yil boshida u 37,6 million kishini, 1997 yil boshida - 36,7 million kishini, 1998 yil boshida - 35,9 million kishi. Yillar davomida bolalarning umumiy aholi sonidagi ulushi 26,2% dan 24,4% gacha pasaydi. 1997 yilda umumiy tug'ilish darajasi Bu 1000 kishiga 8,6 ni tashkil etdi va 1996 yilga nisbatan 3,4% ga kamaydi. Hayot davomida bir ayolga tug'ilgan bolalar soni aholining oddiy ko'payishi uchun zarur bo'lgan 2,14 - 2,15 ga qarshi 1,23 (1996 yilda - 1,28) ni tashkil etdi. Oila farovonligining navbatdagi

ko'rsatkichi bu aholining bandligi, ish bilan ta'minlanish darajasi va shuning uchun oila byudjetiga tegishli tushumlardir. 1997 yilda rasmiy ravishda 2,2 million ishsiz ro'yxatga olingan, bu iqtisodiy faol aholining 2,8% ini tashkil etadi. Haqiqiy ishsizlik darajasi ekspertlar tomonidan taxminan 3,3 baravar yuqori deb taxmin qilinadi. 1998 yil 1 yanvar holatiga 901 ming ishsizlar bolaligidan beri qaram bolalari va nogiron bolalari bo'lgan; shundan 75 ming ishsizlar ota-onalarning yolg'iz boquvchisidir, 89 ming ishsizning uch yoki undan ortiq voyaga etmagan bolalari bor. Boylikning muhim elementi uy-joy xavfsizligi, shuningdek, uy-joy sharoitini yaxshilash potentsialidir. 1997 yilda uy-joy sharoitlarini yaxshilash uchun 6,76 million oila ro'yxatga olingan (barcha oilalarning 13 foizi), shu jumladan 302 ming ko'p bolali va 372 ming yosh oila. Shu bilan birga, uy-joy qurilishining sekinlashishi va rus oilalarining aksariyati uchun tejash hajmining kamayishi bilan uy-joyini bepul berishdan uni sotib olishga o'tish, bolali oilalarning yashash sharoitlarini yaxshilashni qiyinlashtirmoqda va shuning uchun yaqin kelajakda bolalarning rivojlanishi va hayoti uchun normal sharoitlarni yaratmoqda. Bularning barchasi nikoh va oilaviy munosabatlar sohasidagi salbiy tendentsiyalarning rivojlanishiga olib keldi: ro'yxatga olingan nikohlar sonining doimiy ravishda pasayishi fonida, buzilgan oilalar sonining ko'payishi kuzatilmoqda. Umuman olganda, er va xotinning bolalari bilan ajralishlari soni 1989 yildan 1994 yilgacha ko'paydi. 20% dan ko'proq. 1995 yildan beri ajralishlar sonining bir oz pasayishi tendentsiyasi kuzatilmoqda. Biroq, bu tendentsiya juda beqaror va vaziyat hali ham tashvishlidir, chunki har yili yarim millionga yaqin bola bitta ota-onada qoladi. Natijada, bugungi kunda mamlakatdagi har ettinchi bola to'liqsiz oilada tarbiyalanmoqda, bu barcha ijtimoiy, psixologik va pedagogik oqibatlariga olib keladi. Ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi oilalar ijtimoiy faoliyati qiyin bo'lgan oilalarni o'z ichiga oladi. Bular, birinchi navbatda, ko'p bolali oilalar, yolg'iz onalar, yolg'iz onalar, nogiron bolalari bor yoki nogiron ota-onalar, etimlari yoki vasiylari, ya'ni haddan tashqari qaram bo'lgan oilalar. Ushbu guruhga ota-onalar bolalarini qo'llab-quvvatlashdan qo'rqadigan oilalarni ham kiritish kerak; qochqinlar va ichki ko'chirilganlarning oilalari; depressiya hududlarida yashovchi harbiy xizmatchilarning oilalari; ishsizlarning oilalari; kam xarajatli oilalar; talaba ota-onalar yoki talabalar; qobiliyatsiz ota-onalari bo'lgan oilalar. Ijtimoiy xatti-harakatlar guruhiga spirtli ichimliklar va giyohvandlik bilan og'rigan ota-onalari bo'lgan oilalar, ota-onalar yoki bolalar huquqbuzarlari kiradi. Bu oilalarning deyarli barchasi ko'pincha kam ta'minlangan, chunki Yuqoridagi oilalarda jon boshiga o'rtacha daromad yashash darajasidan past. Inqirozli oila kambag'allik chegarasidan past bo'lgan oiladir. 16 yoshgacha bolalari bo'lgan bunday oilalarning soni va nisbati ayniqsa katta. 1995 yilda Bolali oilalar orasida kam ta'minlangan oilalarning 54,3%, bolalari bo'lmagan oilalar orasida 24,5%; Qishloq joylardagi kam ta'minlangan oilalar shaharlarga nisbatan 2,3 baravar ko'p. Kategoriya: Ijtimoiy xavfli oilalarga ijtimoiy

faoliyati qiyin bo'lgan oilalar kiradi. Bular, birinchi navbatda, ko'p bolali oilalar, yolg'iz onalar, yolg'iz onalar, nogiron bolalari bor yoki nogiron ota-onalar, etimlari yoki vasiylari, ya'ni haddan tashqari qaramligi bo'lgan oilalar. Ushbu guruhga ota-onalar bolalarini qo'llab-quvvatlashdan qo'rqadigan oilalarni ham kiritish kerak; qochqinlar va ichki ko'chirilganlarning oilalari; depressiya hududlarida yashovchi harbiy xizmatchilarning oilalari; ishsizlarning oilalari; kam xarajatli oilalar; talaba ota-onalar yoki talabalar; qobiliyatsiz ota-onalari bo'lgan oilalar. Ijtimoiy xatti-harakatlar guruhiga alkogol va giyohvandlik bilan og'rigan ota-onalari, ota-onalari yoki bolalar huquqbuzarlari kiradi. Bu oilalarning deyarli barchasi ko'pincha kam ta'minlangan, chunki Yuqoridagi oilalarda jon boshiga o'rtacha daromad yashash darajasidan past. Bolalik holati, birinchi navbatda, oilaning holati bolaning asosiy ta'lim va ijtimoiylashuv instituti sifatida belgilanadi. Oilaning holati, avvalambor, uni ta'minlashi mumkin bo'lgan turmush darajasi bilan belgilanadi. Turmush darajasi tushunchasi ikkita ko'rsatkichni o'z ichiga oladi: ish haqi va o'rtacha daromad darajasi. Statistika ko'ra, so'nggi yillarda mamlakat aholisining o'rtacha 28 foizi real pul daromadlari tirikchilik darajasidan past bo'lgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Maktabgacha ta'lim, Q. S. B. tizimi rahbarlarining kasbiy kompetentligini oshirish mexanizmlari. Педагогик инновациялар ва юқори самарадорликка етакловчи таълимий ғоялар. 15.05. 2020.
2. Касимова, С. Б. (2022). Развитие персональной компетентности руководителя в управлении дошкольным образовательным учреждением. Science and Education, 3(4), 1379-1383.
3. Maktabgacha ta'lim, Q. S. B. tizimi rahbarlarining kasbiy kompetentligini oshirish mexanizmlari. Педагогик инновациялар ва юқори самарадорликка етакловчи таълимий ғоялар. 15.05. 2020.
4. Касимова, С. Б. (2020). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ПОДГОТОВКИ ШКОЛЬНИКОВ К УЧЁБЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ. Academy, (10 (61)), 49-51.
5. Sarvinoz, Q. (2022). EMOTIONAL UNDERSTANDING OF INDIVIDUALS THE ROLE OF EMOTIONS. ResearchJet Journal of Analysis and Inventions, 3(1), 12-18.
6. Qosimova, S. B. (2021). O'SMIRLIK DAVRIDAGI O'QUVCHILARDA IJTIMOY INTELEKT MUAMMOSINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. Oriental Art and Culture, 2(4), 554-559.
7. Кулиев, Ё. К. (2022). Социально-психологические особенности юношеского возраста. Science and Education, 3(4), 1392-1397.

8. Жумаев, Н. З. (2022). Психологические механизмы предупреждения формирования мотивации агрессивного поведения у педагогов. *Science and Education*, 3(4), 1517-1523.

9. Mansurovich, S. S. (2022). METHODOLOGY OF ORGANIZING PHYSICAL EDUCATION LESSONS THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES. *EUROPEAN JOURNAL OF MODERN MEDICINE AND PRACTICE*, 2(4), 107-111.

10. Усманова, М. Н., Останов, Ш. Ш., & Бафаев, М. М. (2013). К вопросу о зарождении этнопсихологии. *РЕМ: Psychology. Educology. Medicine*, (1-1), 68-72.

11. G'aybulloyev, A. A. (2022). Sportchilarda irodaviy sifatlarni shakllanishining psixologik mexanizmalari. *Science and Education*, 3(4), 832-837.

12. Ҳақимова, Ф. Х. (2022). Повышение благосостояния семьи как фактор развития экономического воспитания. *Science and Education*, 3(4), 1710-1715.

13. Sobirov, A. (2021). СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЗАЩИТЫ У СПОРТСМЕНОВ. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 3(3).

14. Roziyev, U. (2021). СОЦИАЛЬНАЯ ФОБИЯ-И ЕГО ВЛИЯНИЯ НА ПОВЕДЕНИЕ ЧЕЛОВЕКА. *ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz)*, 22(22).

15. Qodirova, D. M. (2021). YOSH OILALARDA OILAVIY MUNOSABATNING SHAKLLANISHINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *Oriental Art and Culture*, (8), 179-183.

16. Аллярова, С. Н., & Сайитова, У. Ҳ. Қ. (2021). МАСОФАВИЙ ТАЪЛИМ: МАЗМУНИ, ИМКОНИАТЛАРИ ВА КАМЧИЛИКЛАРИ. *Academic research in educational sciences*, 2(1).

17. Ахмадов, Н. Р. (2022). Психологические механизмы реабилитации процесса дезадаптации у подростков. *Science and Education*, 3(4), 1271-1277.

18. Axmadov, N. R., & Roziqova, M. F. (2022). Oilaviy ajrimlar ularning sabablari, ajrimlarning oldini olishning psixologik mexanimzlari. *Science and Education*, 3(4), 760-764.

19. Ахмадов, Н. Р. (2020). Роль психологического здоровья студентов в учебный процесс. *Психология XXI столетия. In Сб. научных статей по материалам международной конференции* (pp. 127-131).

20. Rahmat o'g'li, A. N., & Oybek o'g'li, D. S. (2020). Preventing the formation of suicidal risk in adolescents under the influence of interpersonal relationships. *INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND TECHNICAL JOURNAL "INNOVATION TECHNICAL AND TECHNOLOGY"*, 1(2), 37-41.

21. Ахмадов, Н. Р. (2022). Социально-психолого-педагогическая реабилитация дезадаптированных подростков. *Science and Education*, 3(2), 1045-1053.
22. Nazarov, A. M. (2020). PSYCHOLOGICAL MECHANISM FOR IMPROVEMENT OF PSYCHOLOGICAL PROTECTION OF SPORTSMEN. *Theoretical & Applied Science*, (1), 435-438.
23. Назаров, А. М., & Агамурадов, С. И. (2022). Особенности психологической защиты личности в подростковом возрасте. *Science and Education*, 3(2), 654-660.
24. Ismatulloev, A. N., & Nazarov, A. M. (2022). The level of subjective control and its influence on the activity of the person. *Science and Education*, 3(2), 751-754.
25. Akmal, N. (2022). KINDS OF TEMPERAMENT OF HUMAN BEINGS. *Web of Scientist: International Scientific Research Journal*, 3(1), 321-324.
26. Axmadov, N., & Ostanov, S. (2021). РОЛЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ЗДОРОВЬЯ СТУДЕНТОВ В УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 3(3).
27. Останов, Ш. Ш. (2020). Арт-терапия воситалари орқали талаба-ёшлар креативлигини ривожлантириш. *Психология. Илмий журнал.–Бухоро*, (2), 175-184.
28. Назаров, А. М., & Останов, Ш. Ш. (2017). СОЦИАЛЬНЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА. *NovaInfo. Ru*, 1(58), 547-552.
29. Рустамов, Ш. Ш. (2022). Психологические особенности изучения математической компетентности практикующего психолога. *Science and Education*, 3(4), 1746-1752.
30. Рустамов, Ш. Ш. (2022). О формировании математической компетентности практический психологов. *Science and Education*, 3(2), 1359-1366.
31. Rustamov, S. (2021). ОСОБЕННОСТИ МАТЕМАТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПРАКТИЧЕСКИЙ ПСИХОЛОГОВ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 8(8).
32. Dilafro'z, I. (2022). OILADA IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MUNOSABATLARNING SHAKLLANISHIDA ONA PSIXOLOGIYASINING O'RNI. TA'BLIM VA RIVOJLANISH TA'HLILI ONLINE ILMIIY JURNALI, 2(3), 182-185.